

سخن نخست

مهدی هنرجو^۱

مقالات حاضر، با هدف بررسی و تحلیل ابعاد مختلف تاریخ ایران باستان، دین زرتشت و تأثیرات فرهنگی و اجتماعی این دوره بر تمدن ایرانی، گردآوری شده است. این مقاله‌ها به مسائل متنوعی از جمله مباحث دینی، اجتماعی، تاریخی و علمی پرداخته و تلاش کرده‌اند تا با نگاهی تحلیلی و انتقادی، زوایای پنهان و کمتر بررسی شده از تاریخ و فرهنگ ایران باستان را روشن کنند. در این مجموعه، تلاش شده است تا با استناد به منابع معتبر و رویکردی علمی، به سؤالات و ابهامات موجود در این حوزه پاسخ داده شود. در ادامه، به صورت مختصر به بررسی اهداف و نتایج هر یک از مقاله‌ها پرداخته می‌شود.

هدف در مقاله، روش‌شناسی تاریخ‌نگاری اسلامی در مواجهه با تاریخ‌نگاری زرتشتی درباره ایران باستان، بررسی رویکرد مورخان اسلامی در مواجهه با روایات زرتشتی درباره تاریخ ایران باستان بوده است. نتایج نشان می‌دهد که مورخان اسلامی با وجود استفاده از منابع زرتشتی، رویکردی انتقادی و تحلیلی داشته‌اند و تلاش کرده‌اند تا روایات ایرانی را با روش‌های علمی بررسی کنند. این مقاله به این نتیجه می‌رسد که

۱. مدیر گروه علمی نقد زرتشت و باستان‌گرایی پژوهشگاه علوم و معارف خاتم‌النبین علیه‌السلام.

تاریخ‌نگاری اسلامی در مواجهه با تاریخ‌نگاری زرتشتی، رویکردی عالمانه و دقیق داشته است.

هدف در مقاله وضعیت‌شناسی علمی-آموزشی، صنایع و فنون در ایران دوره ساسانیان منتهی به ظهور اسلام، بررسی وضعیت علمی، آموزشی و صنعتی ایران در دوره ساسانیان و تأثیرات ورود اسلام بر این حوزه‌ها بوده است. نتایج نشان می‌دهد که ایران در این دوره با نوسان‌هایی در زمینه‌های علمی و صنعتی مواجه بود. از جمله دلایل اصلی کاستی‌ها در این حوزه‌ها، نظام طبقاتی و محدودیت‌های ناشی از آن بوده است. با ورود اسلام به ایران، بسیاری از این محدودیت‌ها کاهش یافت و ظرفیت‌های علمی و آموزشی ایرانیان در تمدن اسلامی به کار گرفته شد. این مقاله به این نتیجه می‌رسد که ایران قبل از اسلام و بعد از آن در حوزه‌های علمی و صنعتی قابل مقایسه نیستند و ورود اسلام تأثیرات مثبتی بر رشد این حوزه‌ها داشته است.

مقاله نقد و بررسی چندگانه‌پرستی در سروده‌های زرتشت (گات‌ها)، به بررسی محتوای سروده‌های منسوب به زرتشت پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که گات‌ها، که متون مقدس زرتشتیان شناخته می‌شوند، دارای تشابهات زبانی با متون دینی هند باستان هستند و منشأ مشترکی با آن‌ها دارند. این مقاله به این نتیجه می‌رسد که سروده‌های زرتشت مبتنی بر چندگانه‌پرستی و ستایش خدایان متعدد بوده و تحت تأثیر تمدن‌های هم‌جوار، مانند بین‌النهرین و هند قرار داشته است. همچنین، تلاش‌های موبدان برای تغییر مفاهیم این سروده‌ها و ارائه تفسیری اخلاقی از آن‌ها را نقد کرده است.

مقاله بررسی پیامبری زرتشت با الهام از مناظره امام رضا علیه السلام با هیرید بزرگ و بازخوانی گاهان، به بررسی ادعای پیامبری زرتشت پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که برای اثبات پیامبری یک شخص، نیاز به معجزه یا گزارش متواتر تاریخی است. این مقاله به این نتیجه می‌رسد که ادعای پیامبری زرتشت از نظر تاریخی و عقلی قابل اثبات نیست، هرچند آموزه‌های زرتشتی شباهت‌هایی با ادیان آسمانی دارد.

هدف در مقاله نقش اهریمن‌باوری در جایگاه اجتماعی معلولان در ایران باستان، بررسی تأثیر باورهای زرتشتی درباره شر و اهریمن بر جایگاه اجتماعی معلولان بوده است. نتایج نشان می‌دهد که باور به اینکه نقص و بیماری از اهریمن سرچشمه می‌گیرد، باعث ایجاد نگرشی منفی به معلولان شده است. این نگرش موجب

محرومیت‌های اجتماعی و حتی محرومیت از حق حیات برای برخی معلولان در ایران باستان شد. این مقاله به این نتیجه می‌رسد که این باورها باعث از بین رفتن استعداد‌های بسیاری در جامعه آن زمان شد و تأثیرات منفی بر جایگاه اجتماعی معلولان داشت.

هدف از مقاله‌ای که به ماهیت وجود طلاق و شرایط آن در کتاب مقدس مسیحیت و متون دینی زرتشتیان پرداخته شده است، بررسی تطبیقی دیدگاه‌های این دو دین درباره طلاق و شرایط آن بوده است. نتایج نشان می‌دهد که باوجود ادعای بزرگان دینی در هر دو دین مبنی بر عدم وجود طلاق، در عمل شاهد وضعیتی مانند خیانت هستیم که منجر به طلاق می‌شود. در مسیحیت، سخت‌گیری‌های اولیه درباره طلاق باعث تغییراتی در قوانین کلیسا و قانونی شدن طلاق شد. در دین زرتشت نیز، باوجود ادعای موبدان مبنی بر عدم نیاز به طلاق به دلیل انتخاب درست در ازدواج، شواهد تاریخی نشان می‌دهد که طلاق در این دین وجود داشته و شرایطی برای آن تعیین شده است. این مقاله به این نتیجه می‌رسد که طلاق به عنوان یک حق انسانی، در دوره‌هایی توسط بزرگان دینی نادیده گرفته شده است، امری که از دیدگاه اجتماعی نادرست تلقی می‌شود.

مقاله مقایسه استفاده از ادرار حیوانات سودمند در متون اسلامی و زرتشتی، به بررسی تفاوت‌های ماهوی و شرایط استفاده از ادرار حیوانات در این دو دین پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که استفاده از ادرار شتر در اسلام با استفاده از ادرار گاو در دین زرتشت متفاوت است. در اسلام، استفاده از ادرار شتر به دلیل ضرورت حفظ جان و دفع بیماری مطرح شده است؛ درحالی‌که در دین زرتشت، این استفاده مبتنی بر نظام الهیاتی خاصی بوده است. این مقاله به این نتیجه می‌رسد که نمی‌توان این دو رویکرد را به یکدیگر تشبیه کرد.

در مجموع، مقاله‌های حاضر به بررسی ابعاد مختلف تاریخ، فرهنگ و دین ایران باستان، به‌ویژه درباره دین زرتشت و تأثیرات آن بر جامعه و تمدن ایرانی پرداخته‌اند. از روش‌شناسی تاریخ‌نگاری اسلامی در مواجهه با روایات زرتشتی تا بررسی وضعیت علمی، آموزشی و صنعتی ایران در دوره ساسانیان، این مقاله‌ها تلاش کرده‌اند تا تصویری جامع از این دوره تاریخی ارائه دهند. همچنین، با نگاهی تحلیلی به متون دینی زرتشتی مانند گات‌ها، ادعای پیامبری زرتشت، و مسائل اجتماعی مانند طلاق و جایگاه معلولان، این مجموعه به بررسی تأثیرات عمیق باورهای دینی بر ساختارهای اجتماعی و فرهنگی

پرداخته است. در نهایت، مقایسه‌ای میان رویکردهای اسلامی و زرتشتی در مسائل عملی مانند استفاده از ادرار حیوانات، نشان‌دهنده تفاوت‌های ماهوی این دو دین است. این مقاله‌ها در کنار هم، نه تنها به بازخوانی تاریخ و فرهنگ ایران باستان می‌پردازند، بلکه تلاش می‌کنند تا با نگاهی انتقادی و علمی، زوایای پنهان و کمتر بررسی شده از این دوره را روشن کنند.

مطالعه این مقاله‌ها برای علاقه‌مندان به تاریخ، فرهنگ و دین ایران باستان، به‌ویژه رویکرد نقادانی و آگاهی از دین زرتشت، از چند جهت حائز اهمیت است:

۱. این مقاله‌ها با نگاهی تحلیلی و انتقادی، به بازخوانی تاریخ و فرهنگ ایران باستان می‌پردازند و تلاش می‌کنند تا تصویری دقیق و مستند از این دوره ارائه دهند. این موضوع نه تنها برای پژوهشگران حوزه تاریخ و ادیان، بلکه برای هر فردی که به شناخت ریشه‌های فرهنگی و تمدنی ایران علاقه‌مند است، جذاب و مفید خواهد بود.

۲. بررسی تطبیقی مسائل دینی و اجتماعی در دو دین زرتشت و اسلام، به خواننده کمک می‌کند تا با تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو دین آشنا شود و درکی عمیق‌تر از تأثیرات دین بر جامعه و فرهنگ به دست آورد.

۳. این مقاله‌ها با پرداختن به مسائل کمتر بررسی شده‌ای مانند جایگاه معلولان در ایران باستان یا استفاده از ادرار حیوانات در متن‌های دینی، خواننده را با جنبه‌های ناشناخته و جالب‌توجه تاریخ و فرهنگ ایران آشنا می‌کنند.

۴. این موضوعات نه تنها از نظر علمی ارزشمند هستند، بلکه می‌توانند برای عموم خوانندگان نیز جذاب و تأمل‌برانگیز باشند.

۵. در نهایت، مطالعه این مقاله‌ها به خواننده کمک می‌کند تا با نگاهی عمیق‌تر و علمی‌تر به تاریخ و فرهنگ ایران بنگرد و درکی جامع‌تر از ریشه‌های تمدنی و دینی این سرزمین به دست آورد.